

⚠ Deze tekst is geautomatiseerd gemaakt en kan nog fouten bevatten. Digibron werkt voortdurend aan correctie. Klik voor het origineel door naar de pdf. Voor opmerkingen, vragen, informatie: [contact](#).

Publicatiedatum: 9 maart 2005

Christen en/of historicus

Jansen-de Graaf en Mackay in gesprek over geloof en geschiedwetenschap

Over een christenwiskundige wordt nooit gepraat, maar christenhistorici zouden wel bestaan. Moet een christelijke geschiedkundige Gods hand in de geschiedenis aanwijzen of kan hij dat helemaal niet? En mogen het ook twee woorden zijn: iemand is historicus en ook christen? Dr. Beatrice Jansen-de Graaf en dr. Ewald Mackay in gesprek over de christenhistoricus als feitenjager en als filosoof - en wat daartussen zit.

Tineke van der Waal

U bent historicus en christen. Hoe krijgt uw levensovertuiging in uw werk gestalte?

Beatrice Jansen-de Graaf: "Ik ben historicus zoals een andere christen wiskundige of ingenieur is. Ik probeer tijd vrij te maken voor werk in de kerk, wil een christelijke levenshouding hebben, ben ook voorzitter van de VCH, maar ik denk niet dat in mijn historische publicaties meteen opvalt dat die door een christen zijn geschreven. In mijn colleges zullen studenten het wel merken. Vanmorgen gaf ik bijvoorbeeld les over Marx en Nietzsche. Ik vertel de feiten, maar geef vervolgens mijn uitleg van hun denken en ik leg uit wat de kern van het christendom is."

Ewald Mackay: "Voor mij is lesgeven en schrijven een eenheid. Je bent een geheel, één gestalte. Kennis van het

Reformatorisch Dagblad

- Print pagina
- Broninformatie
- Deel via twitter
- Deel via facebook
- Bewaar in evernote
- Bekijk origineel
- Link naar dit artikel
- Pagina(s):
15 - 16
- Genre:
Interview
- Opmerkingen:
met foto
-

Advertenties

verleden en mijn eigen levensovertuiging zijn alle twee deel van mijn eigen biografie. Die wil ik bij elkaar houden. Je moet jezelf als onderzoeker natuurlijk geloofwaardig maken en gedegen werk leveren, maar je hebt ook een maatschappelijke en religieuze taak, voor het brede publiek en voor de wetenschap zelf. Ik zou sowieso nooit alleen maar feiten kunnen overdragen. Als student in Leiden heb ik maan-den-lang college over het Congres van Wenen (1814-1815) gevolgd. Heel feitelijk. Daar heb ik grote moeite mee. Dat is wetenschappelijke ambtenarij, pure armoe. Waar is de historische sensatie?"

Jansen-de Graaf: "Toch heb je dat soort mensen nodig. Dat zijn de waterdragers. Op hun werk worden grootse syntheses gebouwd."

Mackay: "Ik krijg er een enorm droogstoppelgevoel van. Is er niets meer te zeggen? Ik vind historische feiten wel belangrijk, maar vanuit een existentieel perspectief."

Jansen-de Graaf: "Een éminence grise als Van Deursen kan zich meer permitteren dan een beginnend onderzoeker. De historische cultuur is veranderd. Er zijn meer spelers op het veld, de regels zijn scherper en je kunt niet zeggen: "Ik speel niet volgens de regels van nu maar volgens die van de negentiende eeuw." Dat kun je niet maken. Er is dus weinig ruimte voor interpretatie. Ik kan hooguit aandacht voor ideologische strijd vragen, of een dominee citeren. Ik probeer oog voor de autonome kracht van godsdienst, voor irrationele machten te hebben. Een andere historicus heeft dat wellicht minder. Maar uiteindelijk vind ik niet dat ik op de universiteit een specifieke religieuze taak als historicus heb, wel als individueel christen, maar dat spreekt voor zich."

Mackay: "U sluit dus aan bij het model van de twintigste-eeuwse geschiedwetenschap. Ik ben van mening dat elk model een open karakter heeft en zichzelf ter discussie moet stellen. Ik zou dan ruimte willen scheppen voor een interpretatie vanuit de joods-christelijke bestaanshorizon. En dan is de status van mijn horizon niet anders dan die van moderne historici zoals Wesseling en Van Rossum."

Jansen-de Graaf: "Ik begrijp het theoretische kader, maar ik kan niet zien hoe je dat praktisch kunt vormgeven. Om

mijzelf als professioneel historicus kenbaar te maken moet ik in mijn geval precies weten wat de debatten zijn over de DDR, over de Koude Oorlog, over de geheime diensten. Er zijn zo veel historici dat je je best moet doen om puur ambachtelijk bij te blijven. Welke ruimte heb je dan nog? Ik denk dat dat twee niveaus zijn: het geschiedfilosofische en het ambachtelijke."

Mackay: "Ik zou het fijn vinden als vaker gezegd werd dat de theoretische geschiedenis een eigen gebied is, zoals je ook de filosofie van de wiskunde, de filosofie van de natuurkunde enzovoort hebt. Ik heb altijd het gevoel in een Don-Quichotpositie te verkeren en het bestaan van geschiedfilosofie te moeten bevechten. In uw eerste interview als VCH-voorzitter hebt u in het Reformatorisch Dagblad gezegd dat u geen verbinding kunt leggen tussen het denken over Gods hand in de geschiedenis en uw werk in de praktijk."

Jansen-de Graaf: "Ik heb voor mezelf gesproken. Hoe ik het voel en vind, is niet de norm. Ik heb veel respect voor de ideologische benadering, maar daar liggen mijn capaciteiten niet: ik ben geen filosoof, ik kan dat niet. Ik kan het net begrijpen, meer niet. Het is als met muziek: ik kan goed klassieke stukken spelen, maar ik kan niet improviseren. Ik zou wel eens willen dat jullie filosofen mij een handleiding voor de praktijk zouden bieden. Ik word altijd heel kriebelig als ik van die christelijke geschiedfilosofische theorieën hoor. Ik kan die grote principes niet in de praktijk brengen. Dan voel ik me onder druk gezet en denk: Ben ik dan geen christenhistoricus? En van de weeromstuit zeg ik: Dan maar geen christenhistoricus, dan ben ik een ambachtsvrouw."

Mackay: "Dat is een eye-opener voor me. Ik wil niets opdringen. Wat ik zoek is ruimte voor wat ik zelf probeer te doen."

Valt er een link tussen theorie en praktijk te leggen?

Mackay: "Zeker, maar dat hoeft niet per se. Neem bijvoorbeeld de wijsgerige ethiek, die heeft niet de pretentie te zeggen hoe hard je moet handelen als je voor een euthanasievraag staat. Zo is het ook met de geschiedfilosofie. Die mag bestaan, zelfs al zou het nooit

tot echte geschiedschrijving leiden. Toch denk ik dat het wel kan. Maar ik denk dat je de vraag niet moet versmallen tot Gods hand. Ik zal niet als een 21e-eeuwse Abraham van der Velde de wonderen des Allerhoogsten aanwijzen. Het gaat mij om een relatie tussen geloof en historische werkelijkheid. Ook het punt waar u het net over had is wezenlijk: je staat daar als individu. En wat Van Deursen zegt over het recht doen aan de verre naaste. De ethiek van een historicus is ook belangrijk."

Jansen-de Graaf: "Dat hoeft niet typisch christelijk te zijn. Daar ben ik het helemaal mee eens."

Mackay: "Het heeft te maken met je opvattingen over oorzakelijkheid. Een gewone historicus schrijft welke historische, menselijke processen tot de val van de Muur leiden. Dat is de klassieke wet van A veroorzaakt B. Ik zou graag een notie van gelijktijdigheid insluiten: dingen gebeuren tegelijkertijd maar hebben ogenschijnlijk geen enkel oorzakelijk verband met elkaar. Op die manier kun je laten zien dat er in de geschiedenis meer aan de hand is dan alleen op het menselijke vlak."

Jansen-de Graaf: "Een extra dimensie dus. Wat wij zien als gelijktijdigheid is een extra dimensie in de werkelijkheid."

Mackay: "Tussen het noodlot van het oude Griekse denken en het toeval van het moderne denken zit het spanningsveld van het christelijk geloof: enerzijds ben je vrij en tegelijk ervaar je dat dingen een betekenis hebben, dat Gods hand in de dingen zit. Dat is mijn manier van denken; ik zie een openheid waarin God aanwezig is. Wat dat betreft zit ik op de lijn van J. H. van den Berg en F. de Graaff, hoewel ik de laatste erg speculatief vind.

Geschiedenis is een geesteswetenschap en alle geesteswetenschappen zijn allereerst bezig met interpretatie. Elke historicus geeft duiding aan de feiten. Geschiedenis wordt ten onrechte vaak als een objectief vak gepresenteerd. Alsof seculiere historici objectief bezig zijn en christelijke collega's speculatief. Dat geloof ik dus niet."

Zie verder pag. 16

Christen en/of historicus

Vervolg van pag. 15

Jansen-de Graaf: "De hand van God betreft voor mij niet alleen de geschiedenis zelf, maar ook de aard van de geschiedenis. Die is niet materialistisch bepaald, zoals bij Marx, of cyclisch. Het is ook geen vooruitgangsproces. Voor mij is het heilsgeschiedenis. We staan tussen Jezus' hemelvaart en wederkomst. Daar zit een lijn in, maar die kunnen wij niet herkennen. We kunnen de toekomst niet voorspellen, wat dat betreft moet je als christen geen overdreven ambities hebben in de wetenschap, maar ook niet in het geloof. Beide kunnen niet voorspellen."

Mackay: "Ik zie het niet als een voorspellen, het is een plaatsbepaling in de tijd. Geschiedenis is interpretatie en dat maakt beperkt. Maar elke wetenschap, ook natuurkunde, is beperkt, tijdelijk, eindig en menselijk."

Hoe maakt u dat concreet?

Mackay: "Dat is razend moeilijk. Ik ben de eerste om dat toe te geven. Het moet in elk geval niet in de zin van: En toen nam God die kogel en via een bochtje kwam hij in het hart van Sadat terecht. Ik ben zelf momenteel bezig een handboek van de Europese cultuurgeschiedenis te schrijven. Ik beschrijf hoofdmomenten vanuit de metafoor van cultuur als een spiegel, probeer een soort gestalte van de geschiedenis te schetsen. Een monografie over een klein onderwerp leek me moeilijk om mee te beginnen, maar dat is ook mogelijk."

Jansen-de Graaf: "Neem de geschiedenis van de gereformeerden in Kampen na 1945, hoe moet je die duiden? Als historicus onderzoek je de feiten en je vraagt je af wat voor krachten daar aan het werk zijn geweest. Moet en kan ik die aanwijzen?"

Mackay: "Je zou iets met synchroniciteit (gelijktijdigheid) kunnen doen. In de hele samenleving voltrekt zich op alle niveaus in die tijd een grote verandering: de secularisatie. Die heeft een fascinerende wisselwerking met de kerk."

Jansen-de Graaf: " Dan zeg je dus in feite dat bijvoorbeeld iemand als Kuitert zijn ideeën daardoor ingang kon laten vinden. Maar hoe weet je dat zeker? Is dat niet gewoon toeval voor het oog van stervelingen?"

Mackay: "Het is inderdaad moeilijk daar Gods hand in te zien. Ik zou me dan willen verdiepen in het hele theologische klimaat in Nederland. De tegenstelling tussen remonstranten en contraremonstranten bepaalt onze geschiedenis. Er manifesteert zich een enorme hardheid, altijd gaan we met de hakken in het zand. Milde middengroepen die verbindingen weten te leggen, zoals de ethische theologie, zijn weggetimmerd. Je taak als historicus is dus voor een groot deel interessante verklaringen te vinden. Dat gebeurt al veel vaker dan je denkt. Van Deursen doet veel meer dan wat hij hardop zegt. Hij verklaart dat hij alleen maar een ambachtman is, maar op elke bladzijde kun je proeven wie daar achter zit. Van mij zou dat explicieter mogen. Dat kan wel lijden, hij heeft een grote naam."

Jansen-de Graaf: "Voor mij hoeft dat absoluut niet. Hij schrijft "tongue in cheek", ingehouden, dat is veel sjieker."

Mackay: "Goed. Er mag diversiteit zijn."

Jansen-de Graaf: "Diversiteit heeft ook met karakter te maken."

Mackay: "En met persoonlijke ontwikkeling. Ik zal nu niet meer schrijven zoals ik in mijn proefschrift deed. Ik probeer steeds meer het persoonlijke element met de geschiedschrijving te verbinden."

Jansen-de Graaf: "Je persoonlijke geloofsontwikkeling speelt ook een rol, dat is zo."

Mackay: "Als je zelf religieuze ervaring hebt, heb je meer empathie en oog voor de betekenis van godsdienst in de geschiedenis. Ik denk ook dat de gave van profetie, waar Paulus over spreekt, past bij waar wij historici mee bezig zijn."

Jansen-de Graaf: "Misschien is het daarom dat oudere historici vaak beter scoren dan jongere. Bij wiskunde is dat juist andersom. Maar ik wacht niet tot ik oud ben. Ik ga gewoon veel schrijven." Mackay: "Je kunt een oude ziel hebben."

KADER 1

Achter elk handboek vaderlandse geschiedenis gaat een visie schuil

Feiten zijn feiten en die vind je in een handboek, zou je zeggen. Maar niets is minder waar. Waarom anders was er in 1986 even sprake van dat dr. L. de Jong een deel van zijn standaardwerk over Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog moest herschrijven? Achter elk schrijfsel gaat een mens schuil, met een eigen overtuiging en een eigen benadering. Zoals de ene krant de andere niet is, zo is ook het ene historisch overzicht het andere niet. Hier een aantal Nederlandse historici, elk met zijn visie, op een rij.

- GROEN VAN PRINSTERER (1801-1876). Verwoordde zijn calvinistisch-orangistische kijk op de geschiedenis van Nederland in zijn "Handboek der geschiedenis van het Vaderland" (1853). Ook Bilderdijk deed dat in zijn "Geschiedenis des Vaderlands" (1832-1853). Daartegenover stond "Vaderlandsche Historie" (1749-1759) met de staatsgezinde visie van J. Wagenaar, die weer doorleefde in de studies van Bakhuizen van den Brink. In de lijn van Groen verscheen in de twintigste eeuw het populaire, christelijk-nationale handboek "Dispereert niet..." van de gebroeders H. en A. Algra (1946-1952).

- FRUIN (1823-1899). Vader van de moderne Nederlandse historiografie. Ging uit van een liberaal-positivistische onpartijdigheidsleer die erop neerkwam dat de historicus zich moest losmaken uit de greep van politieke, godsdienstige en literaire overtuigingen. Wilde tot één nationale visie op het verleden komen. Schreef nooit een grote synthese.

- BLOK (1855-1929). Volgeling van Fruin. Wilde historisch onderzoek verder verwetenschappelijken door een kritische methode en het toegankelijker maken van bronnenmateriaal. Schreef "Geschiedenis van het Nederlandsche volk" (acht delen, 1892-1908), dat Nederlanders meer besef van een eigen nationaliteit moest geven. Eerste handboek met een beetje oog voor sociale geschiedenis.

- HUIZINGA (1872-1945). Zette zich af tegen natuurwetenschappelijke geschiedbeoefening. Was minstens zo'n groot estheticus als historicus; valt het beste

cultuurhistoricus te noemen. Zijn geschiedtheorie was onlosmakelijk verbonden met cultuurkritiek. Schreef "Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw" (1941).

- ROMEIN (1893-1962). Marxist. Probeerde Nederlandse historici warm te krijgen voor theoretische vraagstukken van geschiedwetenschap. Auteur van "De Lage Landen bij de zee" (1934). "Op het breukvlak van twee eeuwen" (1967) was zijn meest ambitieuze werk: een poging om tot integrale geschiedschrijving te komen, waarbij hij de culturele omslag in Europa rond 1900 wilde aantonen.

- GEYL (1887-1966). Uiterst strijdbaar historicus die politiek zeer geëngageerd was. Wilde politiek en geschiedenis ook niet scheiden. Ging uit van Groot-Nederlandse gedachte: Vlaanderen en Nederland vormden een eenheid. Auteur van "Geschiedenis van de Nederlandse stam" (drie delen, 1948-1959)

- KOSSMANN (1922-2003). Schreef "De Lage Landen" (1986). Man van de afstandelijke, ironische geschiedschrijving die de zekerheid van een nationaal geloof in een natie voorbij is. Breuk met voorgangers. Schöffer is generatiegenoot met vergelijkbaar uitgangspunt.

- AGN ("Algemene Geschiedenis der Nederlanden", onder redactie van D. P. Blok, W. Prevenier, D. J. Roorda, vijftien delen, 1977-1983). Gemaakt door grote groep auteurs en dus moeilijk onder één noemer te brengen. Heeft duidelijk nationaal kader (weliswaar Benelux) en een ouderwetse benadering. Nieuw is het invoeren van nieuwe historische methoden, vaak ontleend aan de sociologie: gegevens worden gekwantificeerd en sociale structuren in kaart gebracht.

- VAN SAS (1950). Keert in zekere zin terug naar de benaderingen vóór Kossmann door nieuwe zekerheden en kaders te zoeken. Plaatst Nederland in Europese context. Auteur van "De metamorfose van Nederland" en "Vaderland". Heeft (nog) geen totaaloverzicht op zijn naam staan.

- DE ROOY (1944), TE VELDE (1959), AERTS (1957). Postmoderne benadering. Hebben weliswaar geen grote synthese gepubliceerd, maar als die nog komt, zal het een radicale doordening van Kossmann zijn. Voor hen bestaat

geen objectieve waarheid, zijn er geen kaders meer. Ze schrijven over het idee van een Nederlandse natie, van een gesprek tussen Nederlanders. De nationale geschiedenis valt bijvoorbeeld niet samen met het huis van Oranje, maar betreft het denken over het huis van Oranje. De vijfdelige reeks "Nederlandse cultuur in Europese context" (1999-2001) is van deze benadering een voorbeeld.

KADER 2

Dr. Beatrice Jansen-de Graaf (1976), historicus, verdedigde eind vorig jaar haar dissertatie "Over de Muur. De DDR, de Nederlandse kerken en de vredesbeweging". Ze werkt als docent-onderzoeker bij de projectgroep politieke geschiedenis en internationale betrekkingen van de Universiteit Utrecht. Sinds vorig jaar is ze voorzitter van de Vereniging van Christen-Historici.

Dr. Ewald Mackay (1964), historicus en filosoof, werkt als docent geschiedenis en culturele en maatschappelijke vorming aan de Hogeschool Driestar educatief in Gouda. Hij promoveerde in 1997 op "Geschiedenis bij de Bron", over de verhouding geloof en geschiedwetenschap. In 2000 borduurde hij op dit thema voort in zijn bundel "Gedenkstenen in de Jordaan". Momenteel is hij bezig een cultuurgeschiedenis van Europa te schrijven.

Op Digibron -en alle daarin opgenomen content- is het databankrecht van toepassing. [Gebruiksvoorwaarden](#). Data protection law applies to Digibron and the content of this database. [Terms of use](#)